

В І Д Г У К

офіційного опонента д. пед. н., професора Пащенко Дмитра Івановича на дисертацію Кравчук Оксани Володимирівни «Розвиток новаторського руху в історії освіти України ХХ ст.» подану на здобуття вченого ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Тема дослідження є складовою частиною тематичного плану науково-дослідної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Актуальні проблеми історико-педагогічного знання» (державний реєстраційний номер 0111U009198).

Аналіз психолого-педагогічних досліджень, стану новаторського руху в сучасній українській школі дозволив дисертантці виявити низку об'єктивних суперечностей, які свідчать про нерозробленість і актуальність для сучасного історико-педагогічного знання обраної для наукового пошуку теми.

Науковий апарат дослідження визначений коректно і відповідає темі та змісту роботи. У вступі дисертації, як і годиться, обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт та предмет дослідження, чітко сформульовані мета і завдання дослідження. У відповідності до мети та дослідницьких завдань використано адекватний комплекс сучасних методів дослідження.

Структура дисертаційної роботи відповідає логіці наукового пошуку й складається із п'яти розділів.

Перший розділ присвячений теоретико-методологічним основам дослідження розвитку педагогічного новаторського руху в історії шкільної освіти України ХХ ст.

Враховуючи те, що в психолого-педагогічному науковому обігу використовуються схожі за походженням терміни, які далеко не завжди однаково трактуються різними дослідниками, пошукачкою в першому

розділі при висвітленні теоретико-методологічних основ дослідження уточнено сутнісні характеристики ключових понять проблеми : «передовий педагогічний досвід», «новаторський педагогічний рух», «педагогічне новаторство», «розвиток новаторського педагогічного руху», «педагог-новатор» тощо. Досить повно визначено історіографію проблеми, подано ретельний аналіз офіційних документів, якими регламентувалося запровадження педагогічних інновацій та підготовка вчителя-новатора, здатного реалізовувати свій творчий потенціал в реалізації цих інновацій. Особлива увага приділена такому різновиду новаторської педагогічної діяльності, як заснування інноваційних закладів освіти, відомих як авторські школи.

В дисертаційному дослідженні визначено суспільно-політичні та організаційно-педагогічні передумови зародження і розвитку педагогічного новаторського руху в освітніх процесах України досліджуваного періоду, здійснено наукову оцінку цього руху як динамічної системи в практиці вітчизняної школи, що мав конкретно-історичний характер і залежав від ідеологічних, політичних, економічних та соціокультурних чинників.

У другому розділі дослідницею виокремлено п'ять етапів розвитку новаторського руху в історії шкільної освіти України у хронологічних межах досліджуваного періоду:

- перший етап – час новаторського експериментування в освіті (1920–1930 рр.), який нерідко зводився до тенденції обережного запозичення, нерідко з докорінною деформацією (внаслідок ідеологічних чинників) зарубіжних інновацій;

- другий – етап згасання новаторських пошуків (1931–1955 рр.), зумовлений сталінськими репресіями, голодомором, війною, уніфікацією радянської системи освіти;

- третій – етап відновлення освітнього новаторського руху (1956–1969 рр.), характерною тенденцією для якого були, зокрема, спроби

вдосконалення структури уроку (так звані кіровоградський і липецький досвід); переважно на цей етап припадає яскрава діяльність В. О. Сухомлинського, спрямована на подолання авторитарно-догматичного змісту виховання і схоластичного, відірваного від життя, змісту освіти;

- четвертий – етап активізації новаторського руху (1970–1990 рр.) який став справжнім проривом у інноваційних процесах, пов'язаних з тенденцією демократизації та гуманізації освітнього процесу, що призвів до виникнення концепції «педагогіки співробітництва»; окрім того, саме на цей етап припадає тенденція диференціації навчального процесу в школі, якій в дисертації було приділено особливу увагу (це й узагальнення О. Бугайова щодо різновидів диференціації в навчанні, й використання О. Хмурою варіативної системи завдань на уроках математики, й застосування С. Логачевською диференційованого навчання в початкових класах тощо);

- п'ятий – етап актуалізації новаторства, педагогічної інноватики (1991–2000 рр.), це час утворення Української незалежної держави, що зумовило потужну інтенсифікацію новаторського педагогічного руху, спрямованого на відновлення української національної школи, розбудову навчальних закладів нового типу.

Характерні риси кожного з цих етапів досить детально описано й дано наукове обґрунтування цієї періодизації з використанням солідного масиву наукових джерел, архівних матеріалів. У кожному етапі чітко проглядалися свої позитивні тенденції новаторського руху, хоч завжди наскрізною була основна – намагання вчителя-новатора вирватися з рамок стереотипного педагогічного мислення, особливо в тих випадках, коли виникають серозні суперечності між актуальними потребами суспільства та станом освітнього процесу.

У третьому розділі, присвяченому розвитку педагогічного новаторського руху в Україні в першій половині ХХ ст., висвітлено такий дуже нелегкий для того історичного періоду чинник вітчизняного

новаторського руху, як творче використання нових ідей зарубіжної (буржуазної) педагогіки.

В наступному – четвертому розділі – розкрито принцип гуманності як провідну вимогу розвитку шкільництва в Україні другої половини ХХ ст. Новаторські пошуки цього часу спрямовувалися на вдосконалення класно-урочної системи, здійснення національного виховання, запровадження методу диференційованого навчання як однієї з тенденцій новаторського педагогічного пошуку, заснування нових типів навчальних закладів.

Не менш важливим є виокремлення дисертанткою низки наскрізних негативних тенденцій у використанні педагогічних інновацій у вітчизняній школі. Це, зокрема:

- страх перед невідомим, не стандартним, адже простіше і спокійніше працювати у звичному руслі за традиційними, звичними ще з часів вузівської педпрактики методиками;
- ініціювання різноманітних педагогічних нововведень "згори", впровадження яких забезпечувалось засобами системи адміністративного впливу, законодавчих актів, інструкцій тощо;
- надмірна ідеалізація через ЗМІ та вказівки керівництва модної на той час інновації;
- часта зміна інновацій (до цього також, як правило, було примушування "згори", бо кожного року в звіті про роботу неодмінно вимагалось вказати використане протягом звітнього періоду нововведення). Як наслідок – недостатня поінформованість про сутність і специфіку запроваджуваної інновації, зневажливе апріорі ставлення до будь-якого іншого нововведення;
- механічне, а тому далеко не завжди вдале копіювання чужого досвіду (принагідно слід зазначити, що запозичуючи будь-яку педагогічну інновацію, варто обов'язково пам'ятати мудрі слова, сказані дочкою

Л. М. Толстого Тетяною, сказані на адресу методики М. Монтессорі: «Избави, Бог, слепого подражания!»;

- як результат – невдалий попередній досвід запровадження чужої педагогічної знахідки також є досить негативним чинником-тенденцією, що стримує запровадження педагогічних інновацій.

Урахування в майбутньому можливості виникнення цих негативних тенденцій, свого роду антиінноваційних бар'єрів, які в свій час суттєво перешкоджали успішному впровадженню передового педагогічного досвіду в шкільну практику, матиме практичну значимість для подальшого розвитку новаторства в школі.

У п'ятому розділі досить прискіпливо досліджено історію популяризації та впровадження передового педагогічного досвіду в практику українського шкільництва.

Найсуттєвішими науковими результатами дисертаційного дослідження є наступні : на основі теоретичного узагальнення результатів історико-педагогічного аналізу виявлено й розкрито провідні тенденції розвитку новаторського руху в історії шкільної освіти України ХХ ст., обґрунтовано періодизацію розвитку цього руху в досліджуваній період, схарактеризовано основні форми реалізації та поширення передового педагогічного досвіду в історії українського шкільництва, виявлено й дано аналіз тим повчальним для сьогодення перепонам, які перешкоджали розвитку новаторства у вітчизняній школі.

В цілому позитивно оцінюючи виконану роботу, вважаю за необхідне висловити низку **зауважень** та вказати на деякі дискусійні питання.

1. У формулюванні теми дисертаційного дослідження доцільно було б зробити уточнення, що мова йде виключно про розвиток новаторського руху в історії *шкільної* освіти України ХХ ст. й не стосується новаторства у вищій школі.

2. Не зовсім чітко визначено хронологічні межі дослідження. Якщо початок нижньої хронологічної межі – 20-ті роки ХХ ст. – ще якось

можна інтуїтивно пов'язати з чіткою подією – приходом до влади більшовиків, то верхня хронологічна межа – кінець 90-х років ХХ ст. – є не дуже вмотивованою і навіть спірною, бо вона не ув'язана ні з розпадом СРСР, ні з проголошенням незалежності України, ні навіть із введенням у дію якогось нормативного, вагомого для предмету дослідження, документа.

3. У першому розділі дисертації, в чіткій відповідності з четвертим завданням дослідження, «висвітлено роль персоналій у розвитку новаторського педагогічного руху» (про це стверджується на с. 10 автореферату і це дійсно так), тому не зовсім зрозуміло, чому на с. 32 автореферату заявлено, що заслуговує на окреме вивчення питання про «роль відомих педагогів у розвитку новаторського педагогічного руху».

4. Зрозуміло що в рамках одного дисертаційного дослідження неможливо охопити усіх вітчизняних педагогів-новаторів ХХ ст., але про одного з них – Рівіна Олександра Григоровича – варто було б згадати. І хоч хронологічно свою оригінальну і досить ефективну методику навчальної роботи він розробив емпіричним шляхом у 1918 р. й тривав експеримент із-за початку військових дій лише 10 місяців (мабуть цим і обумовлена відсутність згадування про нього в дисертації), але його ідея на початку 20-х років набула поширення під назвою «метод талангізму» (від слів «талант» і «геній»). Більше того, у 60-80-х роках ХХ ст. ця форма роботи неодноразово та ще й з великим успіхом використовувалася і А. Г. Границькою, і М. М. Скаткіним, і В. К. Дяченком. Останній реалізовував цю ідею з допомогою «динамічних пар».

Незважаючи на перераховані вище упущення в оформленні роботи, можна констатувати, що дослідження виконане на актуальну тему, воно є завершеним, містить наукову новизну, має практичну значимість, відповідає паспорту заявленої спеціальності.

У ході цього дослідження отримано науково обґрунтовані теоретичні результати, що в сукупності є суттєвими для розвитку

загальної педагогіки та історії педагогіки, бо вирішують важливу наукову проблему – генезу новаторства у вітчизняному шкільництві ХХ ст.

Результати дослідження є досить відомими для наукової спільноти, адже вони в достатній мірі висвітлені у вітчизняних та зарубіжних фахових виданнях, апробовані на 10 міжнародних та 10 всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Вважаю, що дисертаційна робота Кравчук О. В. «Розвиток новаторського руху в історії освіти України ХХ ст.» відповідає вимогам МОН України, викладеним у «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними постановами уряду від 19.08.2015 за № 656 та від 30.12.2015 за № 1159, а її автор – Кравчук Оксана Володимирівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти
КНЗ Київської обласної ради КОІПОПК, д. пед. н., проф.

Пашенко Д.І.

Підпис проф. Пашенка Д. І. завіряю
в о ректора КНЗ КОР КОІПОПК

Бендерець Н.М.